

DLA doktori értekezés tézisei

Horváth Márton Levente

Egy műfaj illegalításban – Misekompozíciók Magyarországon 1949 és 1969 között

Témavezető: Soós András DLA

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem
28. számú művészet- és művelődéstörténeti
tudományok besorolású
doktori iskola

Budapest
2013

I. A kutatás előzményei

Disszertációm megírásához két korábbi szakdolgozatom témája vezetett, melyekben Lisznyay Szabó Gábor orgonaműveit illetve miséit vizsgáltam. A második dolgozat témájának továbbgondolásaként magától értetődőnek tűnt a Lisznyay-kortársak által írt miseirodalom kutatása. Így jutottam el a XX. század egyházzenei szempontból legizgalmasabb két évtizedének, az 1949 és 1969 közötti időszaknak a legtöbb esetben alig, vagy egyáltalán nem ismert misekompozícióihoz. A repertoár darabjai a korszak egyházellenes hangulata miatt nem kerülhettek be a magyar zenei köztudatba. Születésük idején e művek nagyobbik része az asztalfióknak készült, míg mások szerencsés esetben be lettek ugyan mutatva a liturgia keretein belül vagy – gyakran évtizedes késéssel – koncerten, de ezt követően hosszú ideig nem lehetett róluk hallani.

Ennek következtében a korszak miseirodalmáról korábbi irodalom lényegében nem létezik. A szakirodalomban előzménynek tekinthetők a Magyar Kórus nemzedék munkásságát, valamint a tárgyalt időszak egyházzenei folyamatait összefoglaló munkák: Harmat Artúr: *Hazai katolikus egyházi zenénk ezer éve*, Dobszay László: *Jelenkori művelődési áramlatok – a hazai egyházzene tükrében*, Tardy László: *A magyar katolikus egyházi zene és ének*, valamint *Magyar egyházzenei kompozíciók a zsinat után*. Ide sorolható továbbá Dalos Anna *Forma, harmónia, ellenpont* című Kodály-monográfiájának a Magyar Kórus kialakulását tárgyaló

fejezete is. Említést érdemelnek az egyes szerzőkről szóló írások, melyekben fellelhető egy-két információ a miséről is. Ezek közül a legfontosabb Solymosi Tari Emőke: *Két világ közt* című Lajthamonográfiája, a Gombos László által szerkesztett *Vallomások zenéről – Farkas Ferenc válogatott írásai* című kötet valamint a Lisznyay Szabó Gábor barátainak visszaemlékezéseiből összeállított Lisznyay-émlékfüzet.

Dobszay fenti cikkében nagyon kritikus a kor egyházzenejével, de elsősorban a Magyar Kórus működését, illetve a II. Vatikáni zsinat hatásait, a népmise-irodalom kialakulását elemzi, írásából feltűnően hiányzik a kor misészerzőinek értékelése. Tardy ezzel szemben többször utal a megismerésre érdemes repertoárra, amely jóval gazdagabb annál, mint ami a kor történelmi tendenciái miatt várható lenne.

II. Források

A miserepertoár megismerésének legfontosabb forrásai maguk a művek, melyeknek túlnyomó része a mai napig kiadatlan. A kéziratok a következő helyszíneken lelhetők fel: az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárában (Harmat Artúr, Kósa György, Lisznyay Szabó Gábor, Ottó Ferenc miséi), a Budapest-terézvárosi Plébániatemplomban (Lisznyay művek), a Szent István Bazilikában (Deák Bárdos, Harmat, Hidas, Koloss misék), a Mátyás templomban (Dobos Kálmán, Sári József, Sály László, Szilas Imre, Vincze Ottó,

Werner Alajos miséi). A Tamás Alajos művek a Tamás Alajos Alapítványnál, a Halmos-kéziratok a győri Karmelita templomban, Ottó Ferenc hagyatéka a Gödöllői Levéltárban, Lajtha *Missa in tono phrygio*-ja pedig a Magyar Zenetudományi Intézet Magyar Zenetörténeti Archívumában található meg. Farkas és Hidas miséihez a Kőbányai Szent László templomban jutottam hozzá, egyes művekhez (Dobszay, Farkas, Károlyi, Patachich, Sály misék) pedig a szerzőn vagy hozzátartozón, illetve a művek előadóin keresztül tudtam hozzáférni.

A dolgozat írásához fontos adalékot jelentettek a Magyar Kórus folyóirat számai, valamint az előzményekben említett irodalmon túl Kroó György: *A magyar zeneszerzés 30 éve* című könyve a magyar zeneszerzés tendenciáinak megjelenítéséhez, a történeti háttér megrajzolásához pedig a Balogh Margit által szerkesztett *A Magyar Katolikus Püspöki Kar Tanácskozásai 1949–1965 között* valamint Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században* című kötetei.

III. Módszer

A repertoár feltérképezését a zeneakadémiai könyvtár katalógusának böngészésével illetve a zeneszerzők műlistáinak tanulmányozásával kezdtem, majd ezt követte három budapesti egyházzenei centrum, a Szent István bazilika, a Szent Teréz-templom és a Mátyás-templom kottatárában való kutatás a helyi egyházzenei vezetéseivel. A

kutatómunka kiegészült az Országos Széchenyi Könyvtár zeneműtárában található kéziratok vizsgálatával. Személyesen kapcsolatfelvétel történt több zeneszerzővel (Károlyi Pál, Sály László, Soproni József), valamint a már elhunyt szerzők rokonaival, így Dobos Kristóffal, Dobszay Ágnessel, Lisznyay Máriával, Kovács Mártával és Patachich Judittal. Dobszay Ágnessel, Károlyi Pállal, Lisznyay Máriával, Soproni Józseffel és Tardy Lászlóval interjú is készült a találkozások során.

A repertoár feltérképezése után a művek elemzése következett, melyben a legnagyobb hangsúly az adott kompozíció formai felépítésén, stílárís hovatartozásán valamint liturgikus funkcióján volt. A legfontosabb művek szerzőiről életrajzi vázlat, élő szerzők esetében rövid pályakép is készült. Az elemzett műveket a korabeli magyar zeneszerzés kontextusába helyeztem, valamint röviden a történelmi háttérrel is szemléltettem, kiemelve olykor az egyes történelmi események és misék közti szoros kapcsolatot.

IV. Eredmények

A dolgozat elsőként gyűjti egybe a magyar egyházzene-történet eddig alig feltárt időszakának, az 1949-1969 közötti két évtizednek a miséit. A mai egyházzenei közvélemény gyakran egyenlőségjelet tesz a kor miseirodalma és a Magyar Kórus zeneszerzőinek megkésett stílusú és/vagy kevésbé színvonalas művei vagy éppen a II. Vatikáni Zsinat utáni népmise-irodalom alkotásai között. Ezzel

szemben kutatásaim igazolják, hogy a repertoár kevés kivételtől eltekintve nem az úgynevezett egyházzeneszerzők tollából kerül ki. Az alkotók között éppúgy megtalálhatók a kor legjelesebb mesterei (Lajtha, Farkas), mint az ismeretlenség homályában meghúzódó szerzők (Lisznyay, Ottó Ferenc, Vincze Ottó), vagy épp a fiatalok (Dobos, Dobszay, Hidas, Károlyi, Sári, Sály) munkái. Ez a gazdag repertoár stílárísan nagyon változatos képet mutat, a művekben kimutathatók a XX. század legfőbb irányzatai, a Kodály-stílustól Stravinsky nyelvezetéig, a dodekafóniától a lengyel avantgárdig vagy épp a beatzenéig.

A dolgozatban összefoglalom a korszak előzményeit: a Magyar Kórus tevékenységét a miseirodalom tükrében, a legfontosabb misészerzők – Harmat, Bárdos, Halmos, Deák Bárdos – bemutatásával. Részletesen elemzem az ötvenes évek legjelentősebb miseírójának, Lajthának két ordináriumát, külön kiemelve a szerző rendhagyó formaalkotását és a zenéjében megtalálható stílusrétegeket. Megpróbálom ráirányítani a figyelmet a Magyar Kórus kör egyik legtehetségesebb, de máig nem közismert zeneszerzőjére, Lisznyay Szabó Gáborra. Behatóan foglalkozom Missa XI. ad annum 1949 című emblematikus miséjével, valamint áttekintem az 50-es-60-as években írt ordináriumait, bemutatva a szerző hangjának fokozatos változását. Dobos, Dobszay, Farkas, Károlyi, Patachich, és Sály kompozícióinak elemzésével szeretnék rámutatni a műfaj stílárís sokféleségére, bemutatva, hogyan jelentek meg a misékben a kor legmodernebb irányzatai.

A disszertáció egyik legfontosabb eredménye, hogy rávilágít a történelmi események (kommunista hatalomátvétel, az 1956-os forradalom illetve a II. Vatikáni Zsinat) és a miseírás összefüggéseire, továbbá, hogy a liturgikus funkció szempontjából vizsgálja a műveket, felhívva a figyelmet a templomi gyakorlatban jól használható misékre.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

Zeneszerzői tevékenység:

Zeneszerzőként közel két évtizede foglalkoztat a misekomponálás, befejezett kompozícióim a műfajban: Missa omni tempore (2005) és Menyegzői mise (2009).

Kóruskísérői tevékenység:

2003-2013 között a Kőbányai Szent László kórus orgonistájaként és más kórusok kísérőjeként lehetőségem volt előadóként a liturgia oldaláról megismerni a műfaj számos alkotását, ezen belül a disszertációm által vizsgált évtizedekben keletkezett magyar műveket is (Bárdos Lajos Missa prima, Lisznyay: Missa simplex, Farkas: Missa Hungarica, Halmos: Missa e sole, Hidas: Missa brevis és Missa in honorem Regina Pacis). Lajtha László műveinek behatóbb tanulmányozásához nagy segítséget jelentett a szerző Magnificat-jában való többszöri közreműködés.

2007-ben március 7-én az általam közreadott partitúrából adta elő a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Vass Lajos kórusa Lisznyay XI. miséjét Tóth Árpád vezényletével, orgonán való közreműködéssel a budavári Mátyás templomban. Későbbi kutatásaim nagyban valószínűsítik, hogy az előadás a mű ősbemutatója volt.

Szakedolgozatok:

Horváth Márton Levente: *Lisznyay Szabó Gábor, az ismeretlen orgonista-zeneszerző*. Szakedolgozat, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, 2006. (Kézirat).

Horváth Márton Levente: *Lisznyay Szabó Gábor miséi*. Szakedolgozat, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, 2007. (Kézirat).